

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ПИСАРЕВСЬКА ОКСАНА ВІКТОРІВНА

УДК 821.161.2-1.09(043.3)

**ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ І СВІТУ В ПОЕЗІЇ
АНАТОЛІЯ ПЕРЕРВИ**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
УШКАЛОВ Леонід Володимирович,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри української та світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
АНІСІМОВА Ніна Павлівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
професор кафедри української та зарубіжної літератури і порівняльного літературознавства;

кандидат філологічних наук
СМАГЛІЙ Ілона Володимирівна,
Український державний хіміко-технологічний університет,
доцент кафедри українознавства.

Захист відбудеться «07» березня 2019 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасному літературознавстві немає вагомих академічних досліджень творчого доробку А. Перерви (1949–2018). Маємо здебільшого рецензії та читацькі відгуки на окремі збірки чи прозові твори письменника, часто фрагментарні згадки в літературно-критичних нарисах. Ці рецензії не є результатом системного підходу, вони мають описовий характер і зазвичай не супроводжуються необхідними узагальненнями, хоча загалом їхня наявність дозволяє визначити творчий потенціал письменника. Гумористична, «ігрова» поезія, зокрема паліндроми, зовсім залишилися поза увагою критиків, тоді як адекватне висвітлення цього виду поезії А. Перерви було б важливим для створення більш цілісного уявлення про його творчість і роль у сучасному українському історико-літературному процесі. Окрім того, твори А. Перерви тривалий час розглядали переважно в річищі канонів соцреалізму, що зумовило поверхове розуміння поезії митця, його світоглядних й ідейно-естетичних позицій.

Вивчення творчості А. Перерви, зокрема його художньої концепції людини й світу, дає можливість простежити еволюцію світоглядних засад письменника, розкрити особливості його поетики, показати глибинний ідейно-естетичний зміст його творів. А. Перерва є цікавим представником того покоління, яке творило від часів «відлиги» до сьогодення (перші твори митця датовані 1964 роком, а його остання збірка «Небесна ясність» вийшла друком у 2013 році). І ця півстолітня дистанція дозволяє з'ясувати шляхи розвитку української літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття, позначені фундаментальними змінами в усіх ділянках життя. Саме цим і зумовлений вибір теми нашої дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі української і світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди в межах наукової теми кафедри «Закономірності розвитку української літератури від давнини до сучасності» (номер державної реєстрації 0112U002664).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 24 січня 2014 року) та на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 20 березня 2014 року).

Мета дослідження полягає в комплексному осмисленні життя й творчого доробку Анатолія Перерви, передусім його художньої концепції людини й світу.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- вивчити основні етапи біографії й творчої еволюції поета;
- здійснити аналіз корпусу критичних статей і рецензій, присвячених творчому доробку митця;

- окреслити основні теоретичні поняття дослідження: «концепція людини», «концепція світу», «філософська антропологія», «поетична натурфілософія»;
- проаналізувати домінантні людські образи з позицій філософської антропології;
- дослідити художню реальність у пейзажній ліриці, розглянувши пейзаж як міметичну й символічну реальність;
- описати способи створення символічної реальності, зокрема колористику й першостихії.

Об'єктом дослідження в роботі є повний корпус поетичних творів Анатолія Перерви.

Предметом дослідження є художня концепція людини й світу в поезії А. Перерви.

Методи дослідження. Загалом аналіз творчості А. Перерви здійснено з позицій філософської антропології. У ході аналізу використано такі дослідницькі методи: біографічний (для характеристики життєпису митця у взаємозв'язку із творчістю), герменевтичний (для тлумачення поетичного тексту), порівняльно-історичний (для з'ясування типових і відмінних рис творчої спадщини митця в контексті доби), психологічний (для виявлення психічних особливостей митця як фактора, що впливає на специфіку творчості), елементи структурного аналізу (для аналізу творів з погляду взаємопов'язаності частин і цілого, форми й змісту), інтертекстуального аналізу (для виявлення взаємозв'язку творів А. Перерви з текстами інших авторів на рівні ідей, стильових особливостей тощо), кількісний прийом (для виявлення частотності ключових слів, які засвідчують домінантні теми в поезії).

Теоретико-методологічну основу розвідки становлять наукові здобутки таких вітчизняних і зарубіжних учених: А. Афанасьєва, М. Бахтіна, Г. Башляра, В. Бедрика, Л. Виготського, Г. В'язовського, М. Гаспарова, Й. Гейзінги, М. Гореликова, В. Даниленка, І. Замотіна, С. Кравкова, О. Лосєва, Ю. Лотмана, І. Лучука, М. Мірошниченка, Л. Петрухіної, В. Проппа, Ю. Степанова, І. Степанченка, М. Тараненко, О. Ткаченко, Л. Ушкалова, Е. Фромма, Н. Хамітова, М. Шелера, А. Шопенгауера, К. Юнга, В. Яременка.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в дисертації вперше:

- найбільш повно простежено життєвий і творчий шлях митця (на підставі особистого архіву А. Перерви й комплексного аналізу його художнього доробку в широкому літературному контексті, зокрема з урахуванням досвіду літературної та публіцистичної критики);
- розглянуто весь корпус поетичних творів поета в аспекті жанрового наповнення, проблематики й ідейно-естетичної специфіки;
- здійснено різнобічний аналіз поетичної антропології й поетичної натурфілософії А. Перерви;

- створено цілісну картину художньої концепції людини й світу в поезії А. Перерви;
- уперше було розглянуто ігрову поезію А. Перерви: пародії, байки, епіграми, паліндроми.

Теоретичне значення роботи. Розвідка відкриває перспективу нового осмислення природи творчості А. Перерви та доповнює характеристику історико-літературного процесу в Україні в аналізований період.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані в подальшому науковому вивченні поетичного доробку А. Перерви, у викладанні курсу сучасної української літератури, проведенні спецкурсів і спецсемінів, під час написання курсових і дипломних робіт. Крім того, зібрані поетичні тексти можуть збагатити поетичний підкорпус Корпусу української мови (<http://www.mova.info/corpus>), стати основою для створення частотного словника А. Перерви.

Особистий внесок здобувача. Робота виконана автором самостійно, процес розробки матеріалу відображений у відповідних публікаціях. Одержані висновки, теоретичні положення сформульовані безпосередньо автором.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час засідань кафедри української і світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, а також на 5-х наукових конференціях: «Сучасна філологія: Тенденції та пріоритети розвитку» (м. Одеса, 11–12 липня 2014 р.), «Проблеми і перспективи підготовки іноземних студентів» (м. Харків, 2–3 жовтня 2014 р.; 6–7 жовтня 2016 р.; 11–12 жовтня 2018 р.) Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Парадигма сучасної освіти XXI століття» (м. Кам'янець-Подільськ, 17–18 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 10 публікаціях, 5 із яких надруковано у фахових виданнях України, одна – у закордонному періодичному виданні.

Структура дисертації зумовлена загальною концепцією та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 222 сторінка, із них – 206 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено мету й завдання; указано об'єкт і предмет дослідження, теоретико-методологічну базу; визначено наукову новизну й практичне значення роботи, подано відомості про апробацію результатів, структуру роботи, публікації.

Перший розділ «**Творчість Анатолія Перерви: засади вивчення й літературно-критична рецепція**» складається з трьох підрозділів, які містять

основні віхи біографії й творчого шляху А. Перерви, аналітичний огляд літературно-критичних робіт, присвячених його творчості, наукове осмислення художньої концепції людини й світу в поезії митця.

У підрозділі 1.1. *«Загальна характеристика життєвого й творчого шляху А. Перерви в концепції дослідження»* здійснено цілісний аналіз життєвого й творчого шляху А. Перерви, оскільки особливості світосприйняття й творчості поета багато в чому мають автобіографічний характер. Використання всіх доступних джерел (довідкові видання, спогади друзів, колег, рецензії, відгуки, інтерв'ю, матеріали з особистого архіву письменника) дозволило отримати доволі повне уявлення про його життя й літературну діяльність, життєву позицію (його принципи, переконання, ідеали, аксіологічні орієнтири) і внесок у розвиток сучасної літератури Слобожанщини. Розглянуто різнопланові факти біографії, що вплинули на становлення А. Перерви як поета й людини. До них уходять відомості про перший поетичний досвід, літературні успіхи та невдачі, трудову діяльність, участь у громадському житті, про сімейні відносини, письменницьке середовище. Завдяки своїй першій збірці *«Живіть, жита»* (1978) А. Перерва в 1979 році був прийнятий до Національної спілки письменників України. Цьому сприяли рекомендації Василя Мисика й Миколи Шаповала. З 2000 року поет був членом Асоціації українських письменників. За поетичну збірку *«Перевесло слова і сльози»* (2009), до якої увійшла поезія різних років, авторові присуджено літературну премію імені Олександра Олеся.

Подані матеріали розширюють наше уявлення про особливості формування світогляду А. Перерви, його поетичного таланту, естетичних смаків, моральних орієнтирів, а також передумови обрання відповідної тематики й проблематики для поезії. Від самого початку людина й природа стали магістральними напрямками творчості А. Перерви.

У підрозділі 1.2. *«Поезія Анатолія Перерви в оцінці критиків й істориків літератури»* систематизовано й схарактеризовано відгуки літературознавців, критиків, журналістів стосовно поезії А. Перерви. Окремі твори митця аналізувалися в статтях Б. Марцінка *«Голоси криниць»* (1981), В. Брюггена *«Поезія не вчить любові»* (2013), В. Дяченка *«Крізь призму кольору»* (1982), В. Єршова *«На повен голос, на повен зріст»* (1984), І. Мироненко *«На терезах досвіду»* (1987), Л. Єлисеєвої *«“Живопис, котрий чують”... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви»* (2015), М. Шаповала *«Рядки, опромінені щирістю»* (1978), О. Логвиненко *«Ода білому дню»* (1984), О. Різниченко *«Ліричний досвід несуперечностей Анатолія Перерви»* (2000), С. Галаур *«Анатолій Перерва: “Людям, які мають почуття гумору, вижити легше”»* (2012). Було опубліковано матеріали з домашнього архіву письменника, а саме рецензії й відгуки критиків і літературознавців на його перші збірки.

У цілому слід відзначити, що творчість А. Перерви не привертала до себе достатньої уваги. У наявних дослідженнях його доробку практично немає

системного аналізу проблематики й поетики його віршів, не розкрито жанрове різноманіття й ідейно-естетичну специфіку його лірики, не приділено увагу філософським, релігійним і соціально-політичними поглядам митця.

Зібрані факти допомогли визначити вектор подальшого дослідження – аналіз художньої концепції А. Перерви в проекції на поняття «людина» і «світ», – що своєю чергою дало можливість витворити концепцію цього дослідження з опертям на філософсько-антропологічні та натурфілософські ідеї.

У підрозділі 1.3. «*Філософсько-антропологічний аспект вивчення поезії Анатолія Перерви*» здійснено цілісний аналіз наукових праць, присвячених вивченню теми «людина і світ», уточнено визначення «художня концепція»; сформульоване широке й вузьке розуміння терміна «людина і світ», розглянуті різні аспекти філософсько-антропологічного розуміння гуманістичної функції культури та їхня реалізація в досліджуваній поезії. У дисертації філософсько-антропологічний підхід визначається провідним методологічним і світоглядним підґрунтям дослідження. Аналіз поезії А. Перерви в рамках пропонованого підходу дає більш глибоке уявлення про авторське бачення художньої концепції людини і світу.

У творчості А. Перерви чітко простежується найважливіша функція культури – людинотворча (гуманістична). У зв'язку з цим у дисертації розглянута філософсько-антропологічна концепція німецького філософа М. Шеллера, аналіз якої дав змогу глибше зрозуміти шляхи реалізації «принципу людяності» в культурі загалом і в поетичних текстах А. Перерви зокрема.

У роботі поняття «людина» та «світ» витлумачені у вузькому сенсі: «світ» у поезії А. Перерви розглядається як світ природи (тобто все, що входить до тематики пейзажної лірики); поняття «людина» містить насамперед творче оточення поета, вираження божественної та земної любові, а також ролі гри як способу прояву культури.

Дослідження творчості А. Перерви з позицій філософської антропології дало змогу виявити основні орієнтири в його духовних пошуках. Насамперед вони відбиті в таких людських типах: *homo artifex* (людина творча), *homo amoris* (людина любляча), *homo ludens* (людина-гравець). А по-друге, іншим домінантним мотивом поезії А. Перерви є взаємини людини з природою.

У підрозділі 1.3.1. «*Номо artifex – людина-творець*» у результаті розгляду робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників встановлено, що філософсько-психологічні студії різних форм творчості в різні історичні періоди відбувалися в річищі панівних наукових і філософських течій. Підкреслено, що розвиток творчості від епохи до епохи відбувався переважно шляхом збільшення ступеня свободи творчого вираження. Проведений аналіз основних понять, пов'язаних із творчою діяльністю: творчих здібностей, творчого мислення, творчого стану, натхнення.

Звернуто увагу на те, що у розвитку таланту велику роль відіграють не лише природні дані, але й соціокультурні умови (родина, найближче оточення, престиж обраної професії тощо). Варто відзначити, що період становлення А. Перерви як особистості припадає на 60 – 70-ті роки ХХ ст., коли значної популярності набули митці – «шістдесятники», які сповідували свободу творчого самовираження й культурний плюралізм. Названі чинники, особливо спілкування з оточенням, суттєво вплинули на становлення А. Перерви як поета. Homo artifex у поезії А. Перерви представлений передусім його «творчим оточенням», яке розуміємо в роботі в широкому сенсі – це люди (чи їхній художній доробок), які мали істотний вплив на творчість поета, викликали інтелектуальний або емоційний відгук у його поезії (неважливо – позитивний чи негативний). Усього автором згадано 65 імен у восьми збірках. Варто також відзначити, що особливе місце у формуванні творчої особистості поета посідає В. Мисик – людина, яку можна назвати учителем життя, його духовним наставником. На окрему увагу заслуговує вплив на лірику А. Перерви українських художників, зокрема класика українського живопису С. Васильківського, а також сучасників поета В. Бондаря, Н. Вербук, В. Дзюбенка.

Згадка в поезії великої кількості імен людей різних творчих професій свідчить, по-перше, про широту творчого середовища, яке мало вплив на поетику А. Перерви, а по-друге, є ознакою неухильного утвердження поетом «принципу людяності». До того ж, у насиченості текстів А. Перерви іменами класиків минулого виявляється спадкоємність, віддзеркалення трансляційної функції культури.

У підрозділі 1.3.2. «*Homo amoris* – людина любляча» розглянуті найважливіші складники світогляду А. Перерви – любов і совість, визначені їхні функції, наведена концепція Е. Фромма про види любові, показано думки А. Перерви стосовно кохання між чоловіком і жінкою. Багатовікова історія осмислення суті людини свідчить, що людині властиво шукати зовнішню божественну силу, яка, на відміну від земних інститутів влади, могла б бути джерелом об'єктивної істини, справедливості й гармонії.

Любов до Бога в християнстві передбачає любов до будь-якої людини й визнається однією з найвищих чеснот християнського морального вчення. Необхідно зазначити, що А. Перерва не надто часто апелює безпосередньо до Ісуса Христа. Бог у його поезії не дуже визначений, зазвичай він представлений у вигляді якоїсь Божественної сили. У роботі відповідно до концепції Е. Фромма описуються різні види любові: любов як вирішення проблеми буття, любов батьків і дітей, братська любов, материнська любов, еротична любов, любов до себе, любов до Бога. Усі вони тією чи тією мірою наявні в поезії А. Перерви, але головним для нього залишається кохання між чоловіком і жінкою.

Аналіз шести збірок у проекції на ідеї культуролога Ю. Степанова дозволив дійти висновку про два типи жінок у поезії А. Перерви: небесна жінка-мрія й

земна жінка, яка у свою чергу може дарувати щасливе кохання або, навпаки, бути джерелом нещастя й розчарування. Тема духовного й плотського єднання чоловіка й жінки завжди залишається в центрі уваги в любовній поезії Анатолія Перерви.

Мотиви християнського віровчення в досліджуваних творах виявляються в такому: 1) розумінні Бога як Божественної сили (поет використовує відповідні найменування: *Бог, Господь, Христос, храми, небо, Стрибог*); 2) наявності таких категорій світогляду А. Перерви, як «любов» (милосердна) і «совість» (каральна), які наявні в його роздумах про природу світу й природу людини; 3) прагненні «земної» люблячої жінки свято дотримуватися християнських заповідей.

У підрозділі 1.3.3. «*Homo ludens – людина-гравець*» людинотип *homo ludens* проаналізовано в контексті концепції гри Й. Гейзінги, а саме взаємозв'язку гри й поезії. Це дало можливість екстраполювати ознаки гри на поетичну творчість А. Перерви, а також визначити категорію комічного в його поезії. У дослідженні сатиричного й гумористичного доробку письменника категорію гри можна вважати однією з методологічних засад.

З'ясовано, що категорія комічного є окремим світом, завдяки якому автор висвітлює як чесноти людини, так і її вади, показав ставлення до соціальних, політичних і літературних процесів. «Ігровий характер» поезії А. Перерви найяскравіше виявляється в таких жанрах як пародія, епіграма, байка й притча, паліндром (показовою в розробці комічного є збірка «Полювання без ліцензії»). Особливо яскраво талант Перерви-сатирика виявляється у сфері політичного життя, у якій авторське сатиричне осмислення дійсності стає співзвучним з іронічним настроєм, характерним для цілого покоління письменників-вісімдесятників.

У підрозділі значна увага приділяється теоретичним питанням, пов'язаним із написанням автором паліндромної поезії, яка ще мало відома широкому загалу й лише останнім часом починає відроджуватися й ставати популярною.

У підрозділі 1.4. «*Натурфілософський аспект у дослідженні поетичного світу А. Перерви*» розглянуті теоретичні питання художнього осмислення природи в літературі, подані визначення понять *поетична натурфілософія, світ природи, пейзаж*, його функції й принципи естетичної реалізації в художній літературі. Дослідження творчості А. Перерви з позицій натурфілософії дозволило виокремити кілька основних ідейно-естетичних напрямів: питання, пов'язані з філософськими пошуками, духовним удосконаленням, моральними принципами, розвитком цивілізації, пошуком гармонії у взаєминах із природою, впливом науково-технічного прогресу на екологію.

Натурфілософські погляди А. Перерви ґрунтуються на його філософській, науковій, морально-естетичній і соціальній картинах світу. Світоглядна позиція письменника щодо проблеми людини й природи особливо наочно виявлена в пейзажній ліриці. Вона представлена майже в усіх збірках, які вийшли за роки

творчої діяльності митця слова, й відбиває концептуальні погляди на дихотомію «людина – природа».

У підрозділі 1.4.1. *«Пейзаж як міметична реальність»* розглянуто естетичну концепцію мімесису, види художньої реальності, художній образ як основну реалізацію мімесису. Художня реальність у пейзажній ліриці А. Перерви виявлена як міметична та / або символічна. З *міметичною реальністю* пов'язане поняття «мімесис», яке проаналізоване в контексті ідей античних мислителів, а також концепції О. Лосєва про функціонування живописної образності. Це дозволило визначити ідейно-естетичний зміст пейзажу як міметичної реальності в ліриці А. Перерви.

У пейзажній ліриці А. Перерви спостерігається низка домінантних художніх ідей. У кожному новому творі вони насичуються додатковими елементами, доповнюючи й поглиблюючи зміст основної думки, повторюються в багатьох творах, створюють своєрідні домінантні інтенції, які в цій дисертації названо ідейно-естетичними лініями.

У підрозділі 1.4.2. *«Пейзаж як символічна реальність: колористика»* розглянуто особливості символізму, визначені використовувані автором способи створення символічної реальності в поетичному тексті, відзначені кольори, домінантні в поезії А. Перерви. Теоретичний аналіз особливостей символізму як естетичного напрямку в поетичній творчості дозволив визначити, що використовувані А. Перервою засоби створення *символічної реальності* є своєрідними мікросистемами. Завдання таких систем полягає в тому, щоб вносити додаткові обертони, які підсилюють загальне естетичне звучання й основну ідею поезії. До таких мікросистем у поезії А. Перерви відносимо використання назв кольору й вербальні позначення стихій (земля, вода, вогонь, повітря). Варто відзначити, що в кожного письменника виробляється своє відчуття символіки кольору. Для поезії А. Перерви характерні кольори таких спектрів: жовтий, синій, зелений, чорний, білий.

А. Перерва художньо опрацьовує накопичений життєвий досвід в естетично-образну форму, насичену інформацією від усіх органів чуття. Проте більша частина інформації в образній системі поетичного твору поета отримана завдяки зоровому каналу. Недарма А. Перерві імponує живопис, а тому саме дослідження колористики поглиблює наше розуміння концепції світу й людини в його поезії.

У підрозділі 1.4.3. *«Природні стихії з погляду натурфілософії»* стихії розглянуті на основі вчення К.-Г. Юнга, визначені наявні в літературі символічні значення стихій, схарактеризовані авторські символічні значення стихій, домінантні в поезії А. Перерви.

Природні стихії інтерпретовано в контексті вчення К.-Г. Юнга про архетипи й колективне несвідоме. Традиційно образи-символи природи в пейзажній ліриці використовувалися для вираження широкої палітри емоційних станів людини, її переживань, почуттів, настроїв, взаємин між людьми, характеристики

внутрішнього світу героїв твору. У пейзажній поезії А. Перерви стихії також сповнені алегоричності й символізму, символіка природних стихій набуває нового оригінального звучання, відображає авторську художню концепцію світу й людини. Також виявлено, що найчастіше в митця наявна вся палітра стихій у різних комбінаціях.

Розділ 2 «Поетична антропологія Анатолія Перерви» містить теми, пов'язані з вивченням людських образів у творчості поета, різноманіття яких представлене в узагальнених людських типах: людина творча, людина любляча, і людина – гравець.

У підрозділі 2.1. «*Homo artifex. Людина-творець у поезії А. Перерви*» аналізується «творче оточення» поета, тобто не тільки люди, з якими поет знайомий особисто, але й узагалі всі його сучасники або історичні персони, чия діяльність знайшла відображення у творчості А. Перерви. Відзначається, що «людський фактор» можна розглядати як характерну особливість поезії А. Перерви, оскільки людина або предмет її діяльності наявні майже в кожній збірці митця. Зазначається також, що творчість слобожанських художників (С. Васильківського, Н. Вербук, В. Дзюбенко, В. Бондар) послужила для нього одним із найважливіших джерел художнього самовираження.

Імена відомих людей трапляються в різних жанрах поезії А. Перерви, але саме присвяти й пародії виявилися такими, що дозволили найбільш змістовно висловити ставлення до людини, відобразити найважливіші риси характеру, підкреслити в них позитивне або поіронізувати з недоліків людини. Відзначається одухотворювальний вплив самої слобожанської природи й художників-живописців на пейзажно-медитативну лірику А. Перерви. Підкреслюється, що в основі як пейзажного живопису, так і пейзажної лірики насамперед лежить певний ідейно-естетичний задум, що передає почуття, настрій, емоції автора. У зв'язку із цим у роботі на конкретних прикладах показаний ізоморфізм між живописом С. Васильківського та пейзажною поезією А. Перерви, що виявляється передусім у способах вираження ідейно-естетичного змісту. Простежуються основні складники ізоморфізму у творах поета й картинах художника (були проаналізовані картини С. Васильківського («Польова дорога», «Село Опішне», «Гребля Квітки-Основ'яненка», «Захід сонця» та інші).

У підрозділі 2. 2. «*Homo amoris. Людина любляча*» на численних прикладах показані типові образи жінок А. Перерви – небесна жінка-мрія та земна жінка, – описані характерні риси двох героїнь, розглянуто варіанти реалізації в поезії двох умовних ідейно-естетичних ліній, пов'язаних із щасливим і нещасливим коханням, наводяться назви збірок і віршів, у яких відображені обидві лінії, підкреслено наявність християнських мотивів.

Відзначено, що образ небесної жінки-мрії, яка «незримо розлита в повітрі», завжди наповнений якоюсь чарівливою загадкою, а кохання земної жінки може виявлятися як у піднесених почуттях, так і в плотських задоволеннях.

Наявність двох умовних ідейно-естетичних ліній – «щасливе кохання» й «нещасливе кохання» – підтверджується кількісним аналізом шести збірок, який засвідчив переважання теми нещасливого кохання: 55 поезій проти 25. Відтінків щасливої любові безліч. У них відбиті гармонійні стосунки між чоловіком і жінкою, підкреслюється духовна, розумова й фізична близькість. Такі взаємовідносини викликають емоційне піднесення чоловіка, породжують відчуття надійності та впевненості в щасливому майбутньому.

В ідейно-естетичній лінії «нещасливе кохання» відображені численні види «гріховних учинків» (образили, скривдили, зрадили, принизили тощо), які супроводжуються негармонійними відносинами між чоловіками й жінками. Детальний аналіз твору «Спогад про тітку Яню» (поетичний переклад з білоруської мови вірша Р. Боровикової) показує, що в ньому простежуються християнські мотиви, висвітлюються християнські моральні норми. Поет схиляється перед силою духу жінки, яка може витримати зраду, біль і при цьому все пробачити та й ще поклонитися людині, яка її образила.

Аналіз *Homo amoris* А. Перерви в інтимній ліриці дозволив, з одного боку, розкрити широкий діапазон душевних переживань, які мають еротичне забарвлення, а з іншого – побачити прояв християнських мотивів і в цьому жанрі. На прикладі вірша «Шал» («Перевесло слова і сльози» (2009)) показано, що поет не обмежується описом тільки тілесної близькості, передовсім його цікавлять морально-етичні проблеми взаємин чоловіка й жінки.

Загалом жіноча природа в сприйнятті А. Перерви не завжди доступна для розуміння чоловіків, що й змушує поета із сумом констатувати у вірші «Останнє осіннє тепло»: «І нас єднає нерозуміння».

У підрозділі 2.3. «Поет як *homo ludens*» розглядається комічне у творчості А. Перерви, реалізоване в жанрах пародії, епіграми, байки, притчі та паліндромах, де автор показує своє друге обличчя – гумориста, сатирика, пародиста, жартівника.

Homo ludens представлений насамперед у збірці А. Перерви «Полювання без ліцензії» (2003), що повністю складається з гумористичних творів. Причиною появи сатиричних творів у поета-лірика стала сама атмосфера в суспільстві: вірші писалися в непрості часи «перебудови», закінчення радянської епохи та становлення незалежної України. Ця «епоха змін» відбилась у творчості А. Перерви.

Підрозділ 2.3.1. «Жанр пародії у творчості А. Перерви». Пародія представлена в багатьох збірках А. Перерви й виявилася жанром, який дозволив митцю реалізувати своє почуття гумору й гостре неприйняття низькопробної, «манірної», убогої за змістом літератури, яку нове покоління літераторів намагалося видати за новаторство. Об'єктами висміювання стають різні сторони поетичного твору: недосконалість форми, убогість вираження думки, стиль, тематика, знижена лексика, вульгарні натяки, невдалі фрази, застарілі погляди,

особистісні симпатії автора. Пародія вимагає певної здатності до ідентифікації, наближення, уподібнення. А. Перерва-пародист має дуже тонкий смак і відчуття міри, адже пародія – це складний жанр, який передбачає особливе розумінні комічного.

Підрозділ 2.3.2. *«Епіграми в поезії А. Перерви»*. Епіграми А. Перерви, написані на злободенні теми й спрямовані проти якоїсь особи чи негативного суспільного явища, повно і яскраво відображають талант поета-сатирика. Розуміння епіграми у всій повноті передбачає добре знання політичного, економічного й морального стану суспільства в період її написання. У роботі проведено аналіз віршів політичного циклу Анатолія Перерви з урахуванням лінгвальних й екстралінгвальних факторів.

Сатирою, іронією й сарказмом пройняті всі твори, у яких він засуджує вади суспільства в період становлення незалежної української держави. Основними об'єктами викриття в сатиричних творах поета є беззаконня, тоталітаризм, придушення свободи слова й інакомислення, відсутність парламентської культури, криміналізація бізнесу й влади, пережитки радянського минулого. Способи творення комізму в сатиричних творах А. Перерви базуються на суперечності між ідеальним (мрія, очікування, бажання) і реальним, формою (зовнішніми атрибутами) і змістом, компетентністю й невіглаством, значущістю події (дії) і зниженням характером її опису тощо.

Моральні проблеми добре знаного А. Перервою письменницького середовища завжди перебувають у центрі уваги письменника. Саме воно й було джерелом його творчого натхнення, а також не раз зазнавало серйозної критики, особливо якщо йшлося про моральні якості, манери, життєву позицію митців.

У підрозділі 2.3.3. *«Байки й притчі»* доведено, що особливістю байки А. Перерви є те, що вона дуже коротка (мікробайка), хоча й має всі ознаки цього жанру, а саме: а) висміює вади людей; б) має повчальний або сатиричний характер; в) як правило, містить коротко виражену мораль; г) її героями зазвичай є тварини.

Коло проблем, які знаходяться на вістрі критики А. Перерви, досить велике. Особливо негативно поет ставиться до вад у чиновницькому й літературному середовищі. Об'єктами його критики є начальник-самодур, прокурор, корупціонер, чиновницька бездіяльність, байдужість, бажання особистої наживи, процес зрощення державного апарату з кримінальним світом, корумпованість, підлабузництво, плазування, догідливість, лакейство.

Зла іронія А. Перерви спрямована й на сірих, безталанних, дурних і настирних письменників, які отруюють поетичний простір своїм «літературним даром». Побутові теми також цікавлять письменника, хоча їх набагато менше. В основному вони стосуються пристрасті чоловіків до Горілочки або чужих жінок. Притчі посідають незначне місце у творчому доробку А. Перерви, проте вони

також слугують одним із засобів вираження в алегоричній формі морально-філософських роздумів, нерідко протилежних до наявних у суспільстві уявлень.

А. Перерва не тільки критикує вади, багато віршів наповнені бажанням беззлобно пожартувати, посміятися, пограти словами. У цьому разі гумор у подібних віршах звучить у беззлобно-добродушному, жартівливому тоні.

У підрозділі 2. 3. 4. *«Паліндроми»* проаналізована паліндромна поезія, що не є домінантною у творчості А. Перерви. Проте її поява (починаючи з 1996 року) у пресі і в цілому підвищений інтерес до українського віршованого паліндрому свідчить про неухильне бажання поета експериментувати з поетичною мовою. Досліджено коло паліндромістів, які мали вплив на творчість А. Перерви: І. Іов, М. Мірошніченко, І. Лучук.

Публікація його поезії в антології українського паліндрома *«В сузір'ї Рака»* (2011) свідчить про визнання А. Перерви як авторитетного паліндроміста. Здійснений лінгвістичний і літературознавчий аналіз паліндромних творів поета дозволив виявити основні особливості цього жанру. По-перше, для цього пласту поезії характерні такі ідейно-естетичні теми: а) літературне оточення; б) рідний край, село, дім; в) сім'я, кохання, чоловік і жінка; г) природа; ґ) філософія, політика. По-друге, розглянуто прийоми створення смислового змісту в його паліндромній поезії.

Паліндромони А. Перерви повністю відповідають вимогам відомих паліндромістів: зазвичай вони не перевищують 20 рядків.

У представленому аналізі низки паліндромів А. Перерви, що належать до різних ідейно-естетичних напрямів, головна увага приділяється лексиці й насамперед іменникам, оскільки саме в них прихований образний світ паліндромів. Незважаючи на можливість різноманітних «прочитань» паліндромів А. Перерви, аналіз показує, що паліндромна поезія може бути дуже змістовною й здатна нести глибокий сенс.

Третій розділ **«Поетична натурфілософія Анатолія Перерви»** присвячений аналізу художньої реальності, яка в пейзажній ліриці поета представлена у двох аспектах: як міметична й символічна реальність. Відбиті в пейзажній ліриці філософські, морально-естетичні й соціально-екологічні погляди митця становлять безсумнівний інтерес для більш глибокого розуміння його художньої концепції людини й світу.

У підрозділі 3.1. *«Пейзаж як міметична реальність»* досліджено, що в пейзажній ліриці А. Перерва актуалізує значну кількість ідейно-естетичних проблем, які тривожать поета. Сама проблематика від збірки до збірки зберігається, а ось нові елементи, несподівані ракурси з'являються постійно. Такі домінантні теми названі в роботі ідейно-естетичними лініями. Кожна така лінія – своєрідний заклик до читача стосовно того, що потрібно робити в житті. Лінгвістичний аналіз словника поетичних текстів (іменників, прикметників, прислівників, дієслів, займенників) дозволив виявити ключові слова, синонімічні

повтори, асоціативні зв'язки, часовий простір, суб'єктну організацію тематичного поля. Отриманий матеріал став основою для дослідження композиційно-семантичної організації поетичного тексту й більш глибокого розуміння його ідейно-естетичного змісту.

Основний зміст пейзажної поезії А. Перерви відбитий у п'яти ідейно-естетичних лініях: 1) «Необхідність оберігати, захищати, любити природу». 2) «Пейзаж як джерело філософського осмислення життя». 3) «Духовне (моральне) самовдосконалення». 4) «Велич світу, його краса, бажання вклонитися природі». 5) «Життя і смерть у світі людини й світі природи».

У підрозділі 3.2. *«Пейзаж як символічна реальність: колористика»* проаналізовано образотворчі засоби побудови символічної реальності, які є своєрідними мікросистемами – репрезентантами естетично актуальних смислів. Такі мікросистеми вносять додаткові обертони, посилюючи загальне естетичне звучання й основну ідею поезії. В аналізованих поезіях до них відносимо використання кольороназв і позначень стихій (землі, води, вогню, повітря). У поезіях А. Перерви засвідчено кольори таких спектрів: жовтий, синій, зелений, чорний, білий. Названі кольори, крім прямої вказівки на колір, допомагають відтворити широкий спектр авторських символічних значень. Наведемо виявлені в результаті аналізу основні значення кольору в поезії А. Перерви.

3.2.1. *Жовта* барва символізує спокій, духовність; родинний зв'язок; золотий період життя, життєвий досвід, зрілість, талант; гармонію.

3.2.2. *Блакитний / синій* колір є символом високого, божественного, морального ідеалу; чистоти дитячого світу, юності; мрії й щасливого кохання.

3.2.3. *Зелений* колір А. Перерва асоціює з весною, воскреслою природою; молодістю, недосвідченістю людини; радістю, буйством життя на землі.

3.2.4. *Білий* колір символізує щасливий період життя суспільства, кохання, справедливість, честь, порядність, моральність; характер взаємин між людьми.

3.2.5. *Чорний* колір символізує позитивні риси благодатної чорної землі, ріллі; елемент народної праці, любові до землі, негативний внутрішній стан ліричного героя; реальний земний світ, повний бід, страждань, горя, печалі, невдоволення.

У результаті аналізу стає очевидним, що колір для письменника – це передусім елемент світогляду, складник його ідіостилу.

У підрозділі 3.3. *«Пейзаж як символічна реальність: першостихії»* розглянуть, що іншим важливим засобом створення авторських символічних значень у пейзажній ліриці є чотири стихії (вода, земля, повітря, вогонь). У роботі визначені ідейно-естетичні смисли, які вони омовлюють, показано роль образу води, землі, повітря, вогню у вираженні ідейно-естетичної проблеми того чи того твору.

Стихія води – не тільки один із компонентів пейзажної лірики поета, але й виразник різноманітних відносин. У проаналізованому матеріалі дощ, одна з

реалізацій стихії води, виконує дві основні функції: а) опис творчих і руйнівних емоційних станів, що виникають між чоловіком і жінкою; б) вираження концептуальних поглядів автора, пов'язаних зі створенням позитивних якостей й усуненням недоліків заради встановлення справжніх моральних цінностей.

Стихія землі найближча поетові. Для нього Земля – жива, сповнена енергії, життєдайна планета, яка радіє, як дитина. Поет сприймає себе як сина землі й стверджує, що не можна зраджувати, ображати, знищувати улюблену живу істоту – землю, яка є і мамою, і батьківщиною, і полем, і колосом, і світом.

Стихію вогню поет використовує, розкриваючи одну з основних у його творчості тем – швидкоплинність часу, неминучість наближення старості. Досліджено два типи вогню: той, який «не пече», символізує відцвітання, старість, і «вогонь, який розпалює», – творчу енергію, що відроджується, як Фенікс. Ця стихія може символізувати як згасле, так і пристрасне кохання. Окрім того, поет подає образ вогню як випробування.

Стихія повітря символізує як руйнівні явища, так і творчі. В А. Перерви поширеним є образ вітру як випробування у вигляді смутку, труднощів, проблем, а також як загострене відчуття часоплину. Стихія вітру в позитивному значенні може втілювати надію на краще, бути носієм життєвої енергії, передавати очікування змін.

Результати дослідження узагальнені у **висновках**. Проведене дослідження літературної творчості А. Перерви дозволило отримати повне уявлення про життєвий і творчий шлях митця, розглянути поетичні твори поета в аспекті жанрового наповнення, проблематики й ідейно-естетичної специфіки, здійснити різнобічний аналіз поетичної антропології й поетичної натурфілософії поета, розглянути ігрову поезію (пародії, байки, епіграми, паліндроми), створити цілісну картину художньої концепції людини і світу в поезії А. Перерви.

Значне місце у роботі відведено вивченню творчої біографії митця, що дозволило отримати уявлення про його життєву позицію стосовно довкілля, людей і самого себе, про принципи, переконання, ідеали, аксіологічні орієнтири поета. А це, своєю чергою, уможливило створення загального уявлення про особливості формування світогляду письменника, своєрідність його творчості, а також передумови обрання відповідної тематики й проблематики поезії.

Від самого початку людина й природа стали домінантними художніми напрямками у творчості А. Перерви, які відбивають його антропологічні й натурфілософські погляди. Аналіз поезії митця з позицій філософсько-антропологічної концепції М. Шелера дав змогу зрозуміти, яким чином можлива реалізація «принципу людяності» в його творчості як у конкретному культурному феномені.

Розмаїття антропологічних поглядів А. Перерви на людську природу можна передати в трьох основних абстрактних типах людини: людина творча (*homo artifex*), людина любляча (*homo amoris*) і людина - гравець (*homo ludens*).

Homo artifex представлений насамперед оточенням А. Перерви, яке в роботі розуміємо в широкому сенсі. Майже в кожній збірці поета можна знайти присвяти, епіграми й пародії, пов'язані з його колегами, друзями, представниками найрізноманітніших творчих професій. У цій групі представлені не тільки сучасники А. Перерви, але й митці минулого, зокрема С. Васильківський, Г. Сковорода, Г. Квітка-Основ'яненко. Роль «оточення» у творчості А. Перерви значна: воно є ідейно-естетичним і моральним ідеалом для поета.

Homo amoris у поезії А. Перерви відчуває певний вплив християнського вчення. Основними складниками його світогляду є любов і совість. Бог Перерви дволикий: він може як дарувати любов, так і карати за гріхи. У проекції на ідеї культуролога Ю. Степанова аналіз любовної лірики шести збірок А. Перерви дозволив дійти висновку про наявність у ній двох типів жінок: небесної жінки-мрії й земної жінки.

Людинотип *homo ludens* проаналізовано в контексті концепції гри Й. Гейзінги, а саме взаємозв'язку гри й поезії. Це дало можливість екстраполювати ознаки гри на поетичну творчість, а також визначити категорію комічного в поезії А. Перерви.

Homo ludens представлений насамперед у збірці «Полювання без ліцензії» (2003), що повністю складається з гумористичних творів. «Ігровий характер» поезії А. Перерви найяскравіше виявляється в таких жанрах, як пародія, епіграма, байка, притча, паліндром.

У цих жанрах ми бачимо іншого А. Перерву: він торкається великого кола соціальних, політичних і літературних процесів, висвітлює як позитивні, гідні риси людини, так і негативні, показує, які пороки людини й суспільства заважають духовному вдосконаленню. Паліндромна поезія А. Перерви є яскравим свідченням того, що цей жанр може бути дуже змістовним і здатним нести глибокий сенс.

Художня реальність у пейзажній ліриці А. Перерви виявлена як міметична та/або символічна. Дослідження пейзажної лірики як міметичної реальності з позицій натурфілософії дозволило виявити значну кількість ідейно-естетичних проблем, що постійно хвилювали поета. Ці проблеми відображені в роботі в п'яти ідейно-естетичних лініях.

Теоретичний аналіз особливостей символізму як естетичного напрямку в поетичній творчості дозволив визначити таке: використовувані А. Перервою засоби створення символічної реальності є своєрідними мікросистемами – носіями естетично актуальних смислів. До таких мікросистем в аналізованих поезіях уключаємо кольороназви й вербальні позначення стихій. У поезіях А. Перерви засвідчено кольори таких спектрів: жовтий, синій, зелений, чорний, білий.

Іншим важливим засобом створення авторських символічних значень у пейзажній ліриці є стихії. У роботі детально розглянуто чотири стихії (вода, земля, повітря, вогонь), визначені їхні символічні значення, показано роль образу води, землі, повітря, вогню у вираженні ідейно-естетичної проблеми того чи того твору.

Стихії є не тільки одним із компонентів пейзажної лірики, але й носіями різноманітних значень, виразниками концептуальних поглядів письменника.

Підбиваючи загальний підсумок, зауважимо, що творча спадщина письменника потребує сучасного літературознавчого переосмислення.

Ми прагнули включити цікаве, але мало досліджуване ім'я А. Перерви в літературознавчий обіг, розглянути його твори в контексті доби, проаналізувати в них атмосферу часу, і письменницьку самотність та художній талант автора.

Безперечно, це лише початок цілісних досліджень, присвячених творчій спадщині українських письменників кінця ХХ початку ХХІ ст., адже тільки в комплексі такі праці допоможуть скласти повне уявлення про літературний процес 1980-х – 2018-х рр.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Писаревська О. В. Жовтий колір в ідиостилі Анатолія Перерви. *Наукові записки Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство*. Харків, 2015. Вип. 82. С. 119–128 (збірник зареєстровано в міжнародних каталогах та базах даних).

2. Писаревська О. В. Мовні засоби вираження ідейно-естетичного змісту в пейзажній поезії Анатолія Перерви. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. Бердянськ, 2016. Вип. IX. С. 19–26.

3. Писаревська О. В. Вплив творчого середовища на поетику Анатолія Перерви. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. Миколаїв, 2016. № 1 (17). С. 191–197.

4. Писаревська О. В. Вплив живопису слобожанських художників на пейзажну лірику Анатолія Перерви. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк, 2016. № 1 (326). С. 178–184;

5. Писаревська О. В. Репрезентація образу дощу в поезії Анатолія Перерви. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. Бердянськ, 2016. Вип. X. С. 167–175.

6. Pisareskaya O.V. Comic in the poetry of Anatoly Pererva. *Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności i Fundacji Central European Academy Studies and Certification (CEASC)*. Polska, 2016. С. 24 – 30.

Додаткові публікації:

7. Писаревська О. В. Концепт «світ» у поетичному мисленні Анатолія Перерви. *Сучасна філологія: тенденції та пріоритети розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 11–12 липня 2014 р. Одеса, 2014. С. 44–45.

8. Писаревська О. В. Образ землі в поетичному світі Анатолія Перерви. *Проблеми та перспективи підготовки іноземних громадян* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 2–3 жовтня 2014 р. Харків, 2014. С. 157–161.

9. Писаревська О. В. Аналіз мовленнєвих та екстралінгвістичних засобів сучасної української байки на прикладі поезії Анатолія Перерви. *Проблеми та перспективи підготовки іноземних студентів* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 6–7 жовтня 2016 р. Харків, 2016. С. 108–111.

10. Писаревська О. В. Аналіз мовленнєви та екстралінгвістичних засобів сучасної української епіграми на прикладі поезії Анатолія Перерви. *Гуманітарні проблеми вищої освіти* : зб. наук. праць, м. Харків, 11–12 жовтня 2018 р. Харків, 2018. С. 89–94.

АНОТАЦІЯ

Писаревська О. В. Художня концепція людини і світу в поезії Анатолія Перерви. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2018.

Аналіз усіх відомих друкованих матеріалів (довідкові видання, спогади друзів, колег, рецензії, відгуки, інтерв'ю), зокрема матеріали з особистого архіву письменника, підводить до висновку, що комплексного, ґрунтовного дослідження життєвого й творчого шляху поета до сьогодні не представлено. Періодична поява відгуків і рецензій на окремі збірки не може слугувати основою для створення цілісної картини його художньої концепції людини й світу. До того ж вивчення всього корпусу поетичних творів митця показало, що значний масив його поезії, зокрема гумористична «ігрова» поезія (паліндроми, пародії, епіграми, байки, притчі) узагалі залишився поза увагою критиків. Актуальність теми дисертації зумовлена потребою комплексного розгляду поезії А. Перерви з акцентом на його художній концепції людини й світу.

Аналіз його поезії з позицій філософської антропології формує цілісне уявлення про людську сутність, дозволяє глибше зрозуміти шляхи реалізації «принципу людяності» у творах.

Поетична спадщина А. Перерви свідчить про постійне прагнення гармонії в навколишньому світі. Як наявність, так і відсутність гармонії викликає незмінний відгук у його душі, служить стимулом для творчого самовираження. Насамперед це пошук гармонії в його відносинах із творчим оточенням, у любовних стосунках із жінкою, у соціальному середовищі, у взаємодії з природою. Представлений у дослідженні поділ на концепцію людини й концепцію світу є досить умовним, оскільки і людина, і світ є нероздільними проявами єдиного простору художньої реальності. Обсяг понять «світ» і «людина» максимально великі в нашій свідомості, тому в роботі вони трактуються у вузькому сенсі. Під поняттям «світ» у поезії А. Перерви розуміємо світ природи (усе, що входить у жанр пейзажної

лірики), а при дослідженні поняття «людина» у творчості А. Перерви увагу концентруємо передусім на домінантних напрямках його лірики: творчому оточенні поета, божественній і земній любові, а також ролі гри як способу прояву культури. Інакше кажучи, у роботі розглядаються відображені в образній системі поетичних творів антропологічні й натурфілософські погляди А. Перерви.

Відповідно дисертація включає три розділи: «Творчість Анатолія Перерви: засади вивчення й літературно-критична рецепція», «Поетична антропологія Анатолія Перерви», «Поетична натурфілософія Анатолія Перерви».

Антропологічні погляди А. Перерви на людську природу втілено в певних людських типах його поезії: людина творча (*homo artifex*), людина любляча (*homo amoris*) і людина-гравець (*homo ludens*). Названі типи людини є певним узагальненим абстрактним образом людини з певною життєвою стратегією.

Художня реальність у пейзажній ліриці А. Перерви виявлена як міметична та/або символічна.

Дослідження пейзажної лірики з позицій натурфілософії як міметичної реальності дозволило виокремити кілька основних ідейно-естетичних ліній: 1) «Необхідність оберігати, захищати, любити природу»; 2) «Пейзаж як джерело філософського осмислення життя»; 3) «Духовне (моральне) самовдосконалення»; 4) «Велич світу, його краса, бажання вклонитися природі»; 5) «Життя і смерть у світі людини й світі природи».

Використовувані в поезії А. Перерви засоби створення символічної реальності є своєрідними мікросистемами, завдання яких уносити додаткові фарби, посилюючи загальне естетичне враження та головну ідею поезії. Вивчення цього комплексу образотворчих засобів дозволяє краще відчувати яскравість, виразність художніх образів його поезії і таким чином краще осмислити його антропологічні й натурфілософські погляди.

До таких мікросистем в аналізованих поезіях можемо віднести використання кольороназв і позначень стихій (землі, води, вогню, повітря).

Колір у поезії А. Перерви має неповторне забарвлення, наповнюється індивідуальним ідейно-естетичним змістом залежно від авторського задуму. У його пейзажній ліриці ми дослідили особливості вживання назв таких кольорів: жовтий, синій, зелений, чорний, білий. Названі одиниці, окрім прямої вказівки на колір, допомагають відтворювати широкий спектр авторських символічних значень. У результаті аналізу стає очевидним, що колір для письменника – це передусім елемент світогляду, складник його ідіостилу.

Іншим важливим засобом створення ідейно-естетичного змісту пейзажної лірики є стихії. У роботі детально розглянуто назви чотирьох стихій (вода, земля, повітря, вогонь).

Загалом багатоаспектний аналіз літературної спадщини А. Перерви дозволив зробити висновок, що історико-літературне значення його творчості набагато ширше за наявне в сучасному літературознавстві уявлення про нього як про майстра здебільшого пейзажно-медитативної і любовної лірики.

Ключові слова: поетична антропологія, *Homo artifex*, *Homo amoris*, *Homo ludens*, натурфілософія, пейзаж як міметична реальність, пейзаж як символічна реальність.

АННОТАЦИЯ

Писаревская О. В. Художественная концепция человека и мира в поэзии Анатолия Перервы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2018.

Диссертация является комплексным исследованием художественной концепции человека и мира в поэзии Анатолия Перервы. Предпринимается попытка понять творческую личность автора. Выяснен уровень осмысления его наследия в критике и литературоведении. Рассмотрены социокультурные условия, повлиявшие на формирование мировоззренческой позиции автора. К тому же изучение всего корпуса поэтических произведений поэта показало, что значительный массив его поэзии, в частности юмористическая «игровая» поэзия (палиндромы, пародии, эпиграммы, басни, притчи) вообще остался без внимания критиков. Привлечены также архивные материалы. В работе рассматриваются отраженные в образной системе поэтических произведений антропологические и натурфилософские взгляды А. Перервы. Антропологические взгляды А. Перервы на человеческую природу воплощены в определенных человеческих типах его поэзии: человек творческий (*homo artifex*), человек любящий (*homo amoris*) и человек играющий (*homo ludens*). Художественная реальность в пейзажной лирике А. Перервы выражается как миметическая и / или символическая.

Ключевые слова: поэтическая антропология, *Homo artifex*, *Homo amoris*, *Homo ludens*, натурфилософия, пейзаж как миметическая реальность, пейзаж как символическая реальность.

SUMMARY

Pysarevska O.V. Artistic concept of a human in the world of Anatoly Pererva's poetry. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in philology, specialty 10.01.01 – The Ukrainian Literature – Berdyansk State Pedagogical University; Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2018.

This thesis is a comprehensive study of the artistic concept of the human and the world in the poetry of Anatolii Pererva. There has been an attempt made to understand the creative personality of the author. The level of understanding of his heritage in the critics and literary studies has been clarified. The paper observes cultural and social

conditions that influenced the formation of the author's world-view. Moreover, the study of the entire corpus of poet's works showed that a significant part of his poetry, in particular the humorous "playful" poetry (palindromes, parodies, epigrams, fables, parables), had completely been ignored by critics. There has also been archive materials used. The paper considers the anthropological and natural-philosophical message of A. Pererva reflected in the figurative system of his poetic works. The anthropological message of A. Pererva regarding the human nature is embodied in certain types of humans in his poetry: artist (*homo artifex*), lover (*homo amoris*) and player (*homo ludens*). The artistic reality in the landscape poetry of A. Pererva is described as something mimetic and/or symbolic.

Key words: poetic anthropology, *Homo artifex*, *Homo amoris*, *Homo ludens*, natural philosophy, landscape as a mimetic reality, landscape as a symbolic reality.

Підписано до друку 17.12.2018. Формат 60х90/16
Папір друкарський. Друк – оперативний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 117